



HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÛNUS EMRE'DEN MEHMED ÂKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Mamika YILDIRIM

coskun_turk2007@hotmail.com

ORCID

Dr. Öğr. Üyesi Yahya AYDIN

Düzce Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

Düzce/TÜRKİYE

yahyaaydin@duzce.edu.tr

ORCID

**İBRAHİM AŞKÎ [TANIK] VE
ÇOCUKLARIN ŞİİR DEFTERİ**

IBRAHİM ASKI [TANIK] AND
COCUKLARIN ŞİİR DEFTERİ
(CHILDREN'S POETRY BOOK)

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 15.06.2021
Kabul Tarihi: 09.10.2021
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2021

Article Information: Research Article
Received Date: 15.06.2021
Accepted Date: 09.10.2021
Date Published: 31.12.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.



Atıf/Citation

Yıldırım, Mamika ve Aydın, Yahya, "İbrahim Aşkî [Tanık] ve Çocukların Şiir Defteri", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yûnus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı, Aralık 2021, s. 364-381.

Yıldırım, Mamika and Aydın, Yahya, "İbrahim Aski [Tanik] and Cocukların Siir Defteri (Children's Poetry Book)", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Special Issue of Yunus Emre to Mehmed Akif, December 2021, p. 364-381.



10.28981/hikmet.952998



HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÛNUS EMRE'DEN MEHMED ÂKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Mamika YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Yahya AYDIN

İBRAHİM AŞKÎ [TANIK] VE ÇOCUKLARIN ŞİİR DEFTERİ*

IBRAHİM ASKİ [TANIK] AND COCUKLARIN ŞİİR DEFTERİ (CHILDREN'S POETRY
BOOK)

ÖZ

Bu çalışma, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nde eğitimci ve yazar olarak tanınan İbrahim Aşkî'nin çocuk edebiyatı alanındaki görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Aşkî, çocuk edebiyatı çalışmalarının hız kazandığı II. Meşrutiyet Dönemi'nde Çocukların Şiir Defteri'ni yazarak ülkemizde henüz emekleme çağındaki çocuk edebiyatına önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu eseri yazmakla çocukları, edebiyatın ve sanatın estetik değerleriyle buluşturmayı amaçladığını söylemek mümkündür. Bunu yaparken çocuk gerçekliğini ve onların bilişsel, dilsel, ahlaki ve toplumsal özelliklerini göz önünde bulundurduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Aşkî, Çocuk Edebiyatı, Çocukların Şiir Defteri, Edebiyat, Eğitim.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the opinions of İbrahim Aşkî, known as an educator and author in the Ottoman and Republic Periods, on the issue of children's education. Aşkî, authored his book named Çocukların Şiir Defteri (Children's Poetry Book) in the Second Constitutional Era when children's literature studies gained momentum there by making an important contribution to the children's literature which was then in infancy period in our country. It can be said that he has aimed to bring children together with the aesthetic values of art and literature by writing this work. It is a fact that he has taken into consideration the reality of children and their cognitive, linguistic, moral and social characteristics while doing this.

Keywords: İbrahim Aşkî, Children's Literature, Children's Poetry Book, Literature, Education.

* Bu makale, Mamika Yıldırım tarafından hazırlanan "İbrahim Aşkî'nin [Tanık] Çocuk Edebiyatı ve Eğitimindeki Yeri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

İbrahim Aşkî [Tanık] (1873-1977), bir asrı aşan yaşamıyla Osmanlı ve Cumhuriyet'in en çalkantılı dönemlerine soyadı gibi tanıklık etmiştir. Olayların sıradan bir izleyicisi değil düşünen, üreten ve öğreten bir birey olarak kendini ve çevresindeki insanları sürekli olarak canlı tutmaya çalışmıştır. Ortaya koyduğu eserleri, bu konudaki çabalarının bir yönünü, uzun yıllar yaptığı matematik ve edebiyat öğretmenliği ile yetiştirdiği öğrencileri ise çalışmasının bir diğer yönünü göstermektedir. Bu makalede, Osmanlı Dönemi'nde iptidai mekteplerinde ders programına dâhil edilen, çocukların zihinlerinin gelişmesi ve edebî zevk kazanmaları için okutulan şiirler ile ilgili olarak ortaya koyduğu *Çocukların Şiir Defteri* adlı eseri hakkında bilgi verilecektir.

Aşkî bu eseri yazdığı dönemde, Celal Sahir [Erozan] ve Mehmet Asım [Us] tarafından oluşturulan *Müntehab Çocuk Şiirleri* (1918) adlı çocuk şiirleri antolojisinde kendine yer bulamadığı gibi günümüzde oluşturulan çocuk edebiyatı kaynakçalarında da ismi zikredilmemiş ve eserlerine yer yerilmemiştir. İngilizcenin yanı sıra Arapça ve Farsçayı, bu dillerde yazılan edebî-dinî eserleri tercüme edebilecek kadar iyi bilen Aşkî, Doğu ve Batı kültürüne hâkim, başta eğitim olmak üzere tasavvuf, felsefe, matematik, edebiyat ve mühendislik alanlarında derin bilgi sahibi çok yönlü bir kişidir. Herbert Spencer'dan tercüme yapabilecek kadar Batı felsefesine, İbn Arabî'den tercüme yapabilecek kadar tasavvufa, Fuzûlî hakkında inceleme yazabilecek kadar klasik edebiyata, İngilizceden tercümenin nasıl yapılacağını anlatacak kadar İngilizceye hâkimdir (Aşkî, 1332). Hayatı boyunca ahlaki bir tavra sahip olan Aşkî, eserleri ve davranışlarıyla örnek olup gençlere ve çevresindekilere bir bakıma yol göstermiştir. Ele aldığı konularda daima benimsediği tasavvufi çerçeveyi (özellikle İbn Arabî'nin Vahdet-i Vücûd öğretisini) gözetmiştir. Bu durumu, bilim ve eğitimle ilgili olarak ortaya koyduğu eserlerde, yaptığı tercümelere yazdığı ek kısımlarda açık bir şekilde görmek mümkündür.

Aşkî, çocuk edebiyatı çalışmalarının hız kazandığı II. Meşrutiyet Dönemi'nde *Çocukların Şiir Defteri*'ni yazmıştır. Eseriyle, ülkemizde henüz emekleme çağındaki çocuk edebiyatı alanına çocukları sanatın ve edebiyatın estetik değerleriyle buluşturmayı amaçlayarak katkıda bulunmuştur. Bunu yaparken çocuk gerçekliğini, onların bilişsel, dilsel, ahlaki ve toplumsal özelliklerini göz önünde bulundurduğu söylenebilir.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte çocuk edebiyatı daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Ali Nusret, çeşitli gazetelerde çocuk edebiyatını konu alan ve çocuk edebiyatının önemini anlatan yazılar kaleme alırken (Ali Nusret, 1328a: 77-88, Ali Nusret, 1328b: 89-99) çocuk şiirlerine yönelik artan ilginin başlangıcında İstanbul Dârülmualimîn Müdürü Satı [el-Husrî] Bey'in çabaları bulunmaktadır. 1910 yılında, Maârif Nezâreti tarafından yayımlanmaya başlayan *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*'nın ilk sayısında eğitim ve öğretimde çocuk şiirlerine, şarkılarına ihtiyaç olduğunu belirterek şairleri göreve çağırmıştır (Satı [el-Husrî], 1325: 32-38). İbrahim Alaaddin [Gövsa] 1911'de *Çocuk Şiirleri*'ni, Ali Ulvi [Elöve] 1912'de *Çocuklarımıza Neşideler*'i yazıp yayımlamışlardır. Satı Bey 1911'de *Çocuklarımıza Neşideler*'e başlıksız olarak yazdığı sunuş yazısında çocuk edebiyatının önemine değinmiş, çocuklar için yazılan eserlerin eksikliğinden

bahsetmiştir (Satı [el-Husrî], 1328: 3-9). Tevfik Fikret, 1914 yılında *Şermin*'i kaleme almıştır. İbrahim Aşkî, 1910 ile 1915 yılları arasında yazdığı şiirleri 1917 yılında *Çocukların Şiir Defteri* adıyla yayımlamıştır. Celal Sahir ve Mehmed Asım birlikte 1918 yılında *Müntehab Çocuk Şiirleri*'ni oluşturmuşlardır. Ali Ekrem [Bolayır] 1917'de *Çocuk Şiirleri*'ni, 1923'te ise *Şiir Demeti*'ni, Mehmed Fuat [Köprülü] 1922'de *Mekteb Şiirleri*'ni yazmıştır (Çıkla, 2005: 102). Yine bu dönemde Ziya Gökalp, *Kızıl Elma* (1915), *Yeni Hayat* (1918) ve *Altın Işık*'ı (1923) ve Siracettin Hasırcıoğlu'nun farklı dergilerde şiirleri yayımlanmıştır.

Şiir yazmaya oldukça erken bir dönemde, Mekteb-i Bahriye-i Şahâne'de öğrenciyken başlayan İbrahim'e matematik hocası "Aşkî" nisbesini vermiş (Demirel, 2010: 2) ve butarihten itibaren İbrahim Aşkî olarak anılmaya başlanmıştır. Mezun olduktan sonra askerî görevlerin yanında Mekteb-i Bahriye-i Şahâne'de uzun yıllar matematik ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır.¹ Hatta Aşkî, 1911'de Tedrisât-ı Bahriye Müdürlüğü yaparak müfredat programını belirleyen isimlerden biri olmuştur. Öğretmenlik görevine 1945 yani 72 yaşına kadar devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde adı değişen Deniz Lisesi ve Harp Okulu'ndaki mesleğinde gayet ciddi ve taviz vermeyen bir kişiliğe sahip, hak geçirmeyen, değerli ve özel konuşma üslubuna sahip bir öğretmen olarak tanınmıştır. (Bargut, t.y: 25-26).

Çocukların Şiir Defteri

Çocukların Şiir Defteri, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, Ayyıldız Kütüphanesi'nde, 1333/1917 yılında İstanbul'da 48 sayfa olarak Arap harfleriyle basılmıştır. Eser, Aşkî'nin 1325/1910-1331/1915 yılları arasında yazdığı 36 şiirden oluşmaktadır. Bu yönüyle çocuklar için yazılmış ilk şiir kitaplarından biri olma özelliğine sahiptir. Aşkî; "Münacat", "Na't" ve "Padişaha Du'a" gibi şiirlerinde klasik edebiyat nazım türlerini ve aruzu kullanarak klasik edebiyata; diğer şiirlerinde ise halk şiiri nazım biçimlerini ve hece ölçüsünü tercih ederek halk edebiyatına olan ilgisini göstermiştir.

Tablo 1'de *Çocukların Şiir Defteri*'ndeki şiirler; eserdeki sırasına göre, yazıldığı tarih, vezin türleri ve sayfa numaralarıyla birlikte verilmiştir (İbrahim Aşkî, 1333).

¹ Matematik alanında ders kitabı olarak okutmak için Isaac Todhunter, *İlm-i Cebir* (I. Kısım), (Çev. İbrahim Aşkî ve Ahmed Tevfik), Karabet Matbaası, İstanbul 1316, James A. Maclean ve John Dewey, *Adedin Ruhiyatı ve Hesap Öğretmek Usullerine Tatbiki*, (Çev. İbrahim Aşkî), Devlet Matbaası, İstanbul 1928, kitaplarını tercüme etmiştir. Kıraat dersinde okutmak için Kıraat kitaplarını Faik Reşad ile birlikte idadilerin 2, 3, 4, 5. sınıfları için oluşturmuştur. Edebiyat dersinde edebiyatın teorik yönünü öğretmek amacıyla *Mekteb-i Bahriye Edebiyat Dersleri Hülâsaları*'nı (1340/1924) yazmıştır. Aşkî, sadece teorik bilgiler üretmemiş, makalemizde ele aldığımız çocuk şiirleri eseriyle bu alandaki birikimini de ortaya koymuştur.

Tablo 1

Çocukların Şiir Defteri'ndeki şiirlerin adları, yazıldığı tarihler ve vezin türleri

Sıra No.	Şiir Adı	Şiirlerin Yazıldığı Tarih	Vezin Türü	Sayfa No.
1.	Münâcât	Fî 29 Kânûn-ı Sâni 1330/11 Şubat 1915	Aruz Ölçüsü	1
2.	Na't	Fî 5 Şubat/1330/18 Şubat 1915	Aruz Ölçüsü	2
3.	Padişaha Du'â	Fî 12 Şubat 1330/25 Şubat 1915	Aruz Ölçüsü	3
4.	Bayrağımız	Fî 1 Kânûn-ı Evvel 1330/14 Aralık 1914 ²	Hece Ölçüsü	4
5.	Muhabbet	Fî 31 Kânûn-ı Sâni 1330/13 Şubat 1915 ³	Hece Ölçüsü	5
6.	Terakkî	Fî 1 Kânûn-ı Evvel 1330/14 Aralık 1914	Hece Ölçüsü	8
7.	Taht-ı Revân	Fî 2 Kânûn-ı Evvel 1330/15 Aralık 1914	Hece Ölçüsü	9
8.	A'mâ Çocuk	Fî 10 Kânûn-ı Sâni 1330/23 Ocak 1915	Hece Ölçüsü	10
9.	Hava Açıldı	Fî 27 Kânûn-ı Sâni 1330/9 Şubat 1915	Aruz Ölçüsü	11
10.	Dişi Arslan	Fî 30 Kânûn-ı Sâni 1330/12 Şubat 1915	Aruz Ölçüsü	12-13
11.	Tuzak	Fî 18 Kânûn-ı Evvel 1330/31 Aralık 1914	Hece Ölçüsü	14-15-16
12.	Ocak Başı	Fî 5 Şubat 1330/18 Şubat 1915	Hece Ölçüsü	17

² Eserin 4. sayfasında yer alan *Bayrağımız* adlı şiir 6. sayfada tekrarlanmıştır (İbrahim Aşkî, 1333).

³ Eserin 5. sayfasında yer alan *Muhabbet* adlı şiir 7. sayfada tekrarlanmıştır (İbrahim Aşkî, 1333).

13.	İnsan ve Arslan	Fî 27 Kânûn-ı Sâni 1330/9 Şubat 1915	Hece Ölçüsü	18-19-20
14.	Eşek	Fî 12 Şubat 1330/25 Şubat 1915	Hece Ölçüsü	21
15.	Atmaca	Fî 6 Kânûn-ı Sâni 1330/19 Ocak 1915	Hece Ölçüsü	22
16.	Analık	Fî 6 Kânûn-ı Sâni 1330/19 Ocak 1915	Hece Ölçüsü	23
17.	Halka	Fî 2 Kânûn-ı Evvel 1330/15 Aralık 1914	Hece Ölçüsü	24
18.	Aldanmış	Fî 4 Kânûn-ı Sâni 1330/17 Ocak 1915	Hece Ölçüsü	25
19.	Mektebe	Fî 7 Kânûn-ı Sâni 1330/20 Ocak 1915	Hece Ölçüsü	26-27
20.	Dumanlı Dağ	26 Kânûn-ı Sâni 1330/8 Şubat 1915	Hece Ölçüsü	27-28
21.	İlk Acı	Fî 19 Kânûn-ı Sâni 1330/ 1 Şubat 1915	Hece Ölçüsü	28-29
22.	Kar	Fî 17 Kânûn-ı Sâni 1330/ 30 Ocak 1915	Hece Ölçüsü	29-39
23.	Fırtına	19 Kânûn-ı Sâni 1330/1 Şubat 1915	Hece Ölçüsü	31-32
24.	Sûfi ve Oğlu	18 Şubat 1330/3 Mart 1915	Hece Ölçüsü	33
25.	Hayvan Şefkati	4 Kânûn-ı Sâni/17 Ocak 1915	Hece Ölçüsü	33-34
26.	Gece	16 Şubat 1325/1 Mart 1910	Aruz Ölçüsü	34-35
27.	Bahar	9 Mayıs 1326/ 22 Mayıs 1910	Hece Ölçüsü	35-36

28.	Çayırlar	Fî 23 Şubat 1325/8 Mart 1910	Hece Ölçüsü	36-37
29.	Sabah	12 Kânûn-ı Sâni 1325/25 Ocak 1910	Aruz Ölçüsü	37
30.	Tilki ile Kurt	Fî 31 Kânûn-ı Sâni 1330/13 Şubat 1915	Hece Ölçüsü	38
31.	Allah Islah Etsin	Fî 21 Nisan 1331/4 Mayıs 1915	Aruz Ölçüsü	38-39-40
32.	Mehtâb	Fî 18 Mayıs 1331/31 Mayıs 1915	Hece Ölçüsü	40-41-42
33.	Tavşan ile Arslan	Fî 2 Şubat 1330/15 Şubat/1915	Hece Ölçüsü	43-44-45
34.	Maymun ile Kedi	20 Nisan 1330/3 Mayıs 1914	Hece Ölçüsü	46
35.	Beden-Ruh	Fî 11 Nisan 1331/24 Nisan 1915	Hece Ölçüsü	47
36.	Bülbül	Fî 1 Nisan 1331/14 Nisan 1915	Hece Ölçüsü	48

Çocukların Şiir Defteri'nin Biçimsel Özellikleri

*Çocukların Şiir Defteri'*nde yer alan 36 şiirden 8 tanesi aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Aruz ölçüsüyle yazılan şiirler ve aruz kalıpları şunlardır:

Münâcât: Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

Nâ't: Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün

Padişaha Du'a: Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

Hava Açıldı: Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün

Dişi Arslan: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Gece: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Allah Islah Etsin: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Sabah: Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

Yukarıda belirttiğimiz aruz kalıplarıyla yazılan şiirlerin dışında kalan 28 tane şiir hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirlerden 2 tanesi 7'li, 12 tanesi 8'li, 4 tanesi 11'li, 2 tanesi 14'lü, 4 tanesi 15'li ve 4 tanesi ise 16'lı hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şair, tercihini daha çok 8'li hece ölçüsünden yana kullanmıştır. Şiirlerin duraklarında kalıplaşmış bir yapı yoktur. Şiirlerde çoğunlukla tam ve zengin kafiye kullanılmıştır. Bazı şiirlerde ise redif kullanılmıştır.

Çocukların Şiir Defteri'nde hem klasik edebiyata hem halk edebiyatına hem de yeni edebiyata ait nazım biçimleri bir arada kullanılmıştır. Şiirlerin; 22 tanesi beyit, 7 tanesi dördlük, 1 tanesi beşli, 1 tanesi yedili, 1 tanesi sekizli, 2 tanesi müstezat, 1 tanesi bent, 1 tanesi de karışık (beşli ve yedili) olarak yazılmıştır. En çok beyit nazım birimi tercih edilmiştir.

Tablo 2

Çocukların Şiir Defteri 'nde Kullanılan Nazım Birimleri

Kullanılan Nazım Birimi	Kullanım Sıklığı
Beyit	22
Dördlük	7
Beşlik	1
Yedili M.	1
Sekizli M.	1
Müstezat	2
Bent	1
Karışık	1
Toplam	36

Eserde, nazım birimlerinde olduğu gibi nazım biçimlerinde de klasik edebiyat, halk edebiyatı ve yeni edebiyat nazım biçimleri kullanılmıştır. Şiirlerden; 22 tanesi Mesnevi tarzı/düz kafiye (Münâcât, A'mâ Çocuk, Terakkî, Hava Açıldı, Dişi Arslan, Ocak Başı, Analık, Aldanmış, Dumanlı Dağ, Kar, Sûfi ile Oğlu, Hayvan Hayvan Şefkati, Gece, Allah Islah Etsin, Tavşan ile Arslan, Maymun ile Kedi, Tilki ile Kurt, Beden-Ruh ve Bülbül), 3 tanesi gazel (Na't, Tuzak, Sabah), 1 tanesi müstezat (Çayırılar), 3 tanesi koşma (Padişaha Du'â, Bayrağımız, İlk Acı), 1 tanesi mani (Fırtına), 2 tanesi serbest müstezat (Muhabbet ve Mektebe), 1 tanesi çapraz kafiye (Bahar) ve 3 tanesi karışık kafiye (Taht-ı Revân, Mehtâb, Halka) nazım biçimiyle yazılmıştır.

Tablo 3

Çocukların Şiir Defteri 'nde Kullanılan Nazım Biçimleri

Kullanılan Nazım Biçimi	Kullanım Sıklığı
Düz	22
Çapraz Kafiye	1
Gazel	4
Mesnevi	1
Koşma	4
Serbest Müstezat	1
Mani	1
Kit'a	1
Serbest	1
Toplam	36

Çocukların Şiir Defteri'nin İçerik Özellikleri

Hedef kitlesi çocuklar olan şiirler, içerik özellikleri bakımından incelenirken ele alınan konu, şiirlerdeki kahramanlar/karakterler, resim, dil ve anlatım özelliklerine değinilmiştir.

Çocukların Şiir Defteri'nde Konu

Konu, bir eserde ele alınan düşünce, olay ve durumdur. “Çocuk edebiyatında konu, çocuğu metnin anlam evrenine çeken, kitapla ilişkisini sağlayan bir değişkendir” (Sever, 2003: 110). Çocuk kitaplarında konu seçimi oldukça önemlidir. Çocukların gerçek ve günlük yaşantılarına uymayan, onların kavrayış ve hayal güçlerini aşan konularda yazılan eserler çocukların fazla ilgisini çekmeyebilir. Konular, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarıyla ilişkilendirildiği ölçüde değer kazanır. Hedef kitlesi çocuk olan edebî ürünlerde çocuğun duygu, düşünce ve hayal dünyasına hitap eden başta sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik konuları ele alınarak çocuklara istenilen davranışlar kazandırılabilir.

Aşkî, İbrahim Alaadin'in *Çocuk Şiirleri* ve Ali Ulvi'nin *Çocuklarımıza Neşideleri* 'nde olduğu gibi *Çocukların Şiir Defteri* 'nde de benzer konuları ele almış ve dönemin müfredat programına uygun olarak yazmıştır. Eserine “Münâcât ile başlamış, Na't, Padişaha Du'a, Bayrağımız” ve diğer konulardaki şiirlerle devam etmiştir. Fakat adı geçen eserlerden farklı olarak aynı dönemde yayımlanan Tevfik

Fikret'in çocuklar için yazdığı *Şermin*'de, dinî özellikler taşıyan şiirlere yer verilmemiştir. Ziya Gökalp, Tevfik Fikret'i "uyanış devrimizin pedagogu" (Yücebaş, 1959: 38) olarak tanımlamışsa da, "Fikret'in şiirlerinde de tıpkı Ziya Gökalp'in şiirlerinde olduğu gibi beş duyunun dışında altıncı bir duyunun, insanı hayata bağlayan, insanın manevi dünyasını, duygu evrenini zenginleştiren ve anlamlı kılan bir boyutun ihmal edildiği görülmektedir" (Demirel, 2010: 19).

İlk dönem çocuk kitaplarında, eğitici-öğretici yönü ağır basan şiirler çoğunluktadır. Örneğin; *Çocuk Şiirleri*'ndeki 24 şiirden 12 şiir, *Çocuklarımıza Neşideler*'deki 72 şiirden 32 şiir, *Şermin*'deki 31 şiirden 18 tane şiir didaktik özellikler taşımaktadır. *Çocukların Şiir Defteri*'nde ise 36 şiirden 19 tanesi didaktik şiir (Münâcât, Na'at, Padişaha Du'â, Bayrağımız, Muhabbet, Terakkî, A'mâ Çocuk, Hava Açıldı, Dişi Arslan, Tuzak, Ocak Başı, İnsan ve Arslan, Eşek, Atmaca, Analık, Aldanmış, Mektebe, Fırtına, Sûfî ile Oğlu, Hayvan Şefkati, Tilki ile Kurt, Allah Islah Etsin, Tavşan ile Arslan, Maymun ile Kedi, Beden-Ruh), 1 tanesi yiğitlik, kahramanlık konularını ele alan, okuyucuyu heyecanlandıran epik şiir (Bayrağımız), 4 tanesi sevinç, ayrılık, ölüm gibi farklı duyguların ele alındığı lirik şiir (Muhabbet, İlk Acı, Ocak Başı, Halka), 8 tanesi tabiatın güzelliklerini anlatan pastoral şiir (Dumanlı Dağ, Bahar, Gece, Kar, Mehtâb, Bülbül, Hava Açıldı, Aldanış), 3 tanesi toplumsal bozuklukları konu alan satirik şiir (Eşek, Tuzak, Atmaca) ve 1 tanesi de üzücü veya korkunç bir konuyu anlatan dramatik şiirdir (İlk Acı).

Tablo 4

Çocukların Şiir Defteri'ndeki Şiirlerin Konularına Göre Sıralanışı

Konularına Göre Şiir Türleri	Şiirler
Didaktik Şiir	Münâcât, Na'at, Padişaha Du'â, Bayrağımız, Muhabbet, Terakkî, A'mâ Çocuk, Hava Açıldı, Dişi Arslan, Tuzak, Ocak Başı, İnsan ve Arslan, Eşek, Atmaca, Analık, Aldanmış, Mektebe, Fırtına, Sûfî ile Oğlu, Hayvan Şefkati, Tilki ile Kurt, Allah Islah Etsin, Tavşan ile Arslan, Maymun ile Kedi, Beden-Ruh
Pastoral Şiir	Dumanlı Dağ, Bahar, Gece, Kar, Mehtâb, Bülbül, Hava Açıldı, Aldanış
Lirik Şiir	Muhabbet, İlk Acı, Ocak Başı, Halka
Satirik Şiir	Eşek, Tuzak, Atmaca
Epik Şiir	Bayrağımız
Dramatik	İlk Acı

Eserdeki Tavşan ile Arslan, hem Beydaba'nın *Kelile ve Dimne*'sinde geçen "Tavşan ile Arslan" hikâyesinin hem de Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinde geçen "Kumaz Tavşan ile Arslan" hikâyesinin şiirleştirilmiş şeklidir. Maymun ile Kedi hem Ezop hem de La Fontaine Masallarında geçen bir masalın şiirleştirilmiş halidir.

İlk Acı adlı şiiri ağıt nazım türüne, Münâcât adlı şiir münacat nazım türüne, Na't adlı şiiri naat nazım türüne, Padişaha Du'â adlı şiiri de methiye nazım türüne örnek olarak gösterebiliriz.

Çocuk kitaplarını zenginleştiren en önemli unsurlardan biri de bir toplumun ortak duygu, düşünce, inançları ve herkes tarafından kabul görmüş temel ahlaki değerleri ihtiva etmeleridir. *Çocukların Şiir Defteri*'nde en sık tekrarlanan değer "sevgi"dir. Allah, Peygamber, bayrak, tabiat, hayvan, anne, baba ve kardeş sevgisi gibi. Sevgi değerinin dışında doğruluk/dürüstlük, arkadaşlık/dostluk, çalışkanlık, iş birliği, adalet, saygı, alçak gönüllülük, dayanışma gibi değerlere de yer verilmiştir. Aşkî; bu şiirlerde işlediği konularla, vermeye çalıştığı iletilerle çocuklara olan bakış açısını ortaya koymuştur. Eserde; din, ahlak, vatan, aile, tabiat, kozmoloji, hayvanlar, ilim ve çalışma, oyun/eğlence ve sevgi temalı evrensel iletiler içeren konulara yer vermiştir.

Şiirlerin gruplandırılmasında başat unsurlar dikkate alındığında konuları şöyledir:

Dinî, Ahlaki ve Felsefi Unsurları Konu Alan Şiirler: Münâcât, Na't, Sûfi ile Oğlu, A'mâ Çocuk, Allah Islah Etsin, Beden-Ruh.⁴

Millî Unsurları Konu Alan Şiirler: Padişaha Du'â, Bayrağımız.

Aile Sevgisini Konu Alan Şiirler: Muhabbet, İlk Acı, Analık, Ocak Başı.

Hayvanları Konu Alan Şiirler: Dişi Arslan, Tuzak, İnsan ve Arslan, Eşek, Atmaca, Hayvan Şefkati, Tilki ile Kurt, Tavşan ile Arslan, Maymun ile Kedi, Bülbül.

Tabiat ve Kozmolojiyi Konu Alan Şiirler: Hava Açıldı, Aldanmış, Dumanlı Dağ, Kar, Fırtına, Gece, Sabah, Bahar, Çayırılar, Mehtâb.

Okul, İlim ve Çalışmayı Konu Alan Şiirler: Terakkî, Mektebe.

Oyun/Eğlenceyi Konu Alan Şiirler: Taht-ı Revân, Halka.

Çocukların Şiir Defteri'nde Dil ve Anlatım

Çocuk kitaplarının çocuğa göre olmasını belirleyen temel unsur, kullanılan dil ve anlatımdır. Dil ve anlatımın hedef kitlenin anlayabileceği şekilde kullanılması, çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayıran en önemli özelliktir. Edebî bir nitelik taşıyan çocuk edebiyatı ürünü, öncelikle çocuğa duyarlık kazandıran ve ana dilin söz varlığını tanıtan bir araçtır (Sever, 2003: 158). Bundan dolayı çocuk

⁴ İbrahim Aşkî, şiirlerini yazarken İslam dininin temel ilkelerini/kurallarını referans almıştır. A'mâ Çocuk adlı şiirde A'raf 156. ayetine, Sâffât Suresi 145-146. ayetlerinin tefsirinde Yûnus Peygamberin kıssasına yer verilmiştir. Beden-Ruh adlı şiirde ruh ve beden olmak üzere iki temel unsurdan meydana geldiği, kalıcı olanın ruh olduğu ve ruhun Allah'tan geldiği yine Allah'a döneceği dile getirilmiştir. Bakara 28, Kasas 70, Ankebût 17, Yâsin 22. ayetlerine; Terakkî, Mektebe, İnsan ve Arslan adlı şiirlerde de okumanın ve eğitimin önemi anlatılırken Alâk 96. ayetine atıfta bulunulmuştur.

edebiyatı ürünleri oluşturulurken özenli davranılması, dil-anlatımın çocuğun anlama ve alımlamasını kolaylaştırması (Dilidüzgün, 2018: 137, Kıbrıs, 2010: 42), çocuğun zihinsel gelişimlerini destekleyici nitelikte olması, millî dil bilincinin oluşmasını sağlaması, sadeliğe dikkat edilmesi, gösterişten uzak arı bir dil kullanılması gerekir (Kıbrıs, 2010: 43). Belirtilen bu ilkelerin Aşki'nin şiirlerinde görüldüğünü söyleyebiliriz. Yani *Çocukların Şiir Defteri*'nde yer alan şiirlerde; sade bir anlatım kullanılmış, gereksiz kelime kullanımından uzak durulmuş, duruluk, açıklık ve akıcılık gibi unsurlar göz önünde bulundurulmuştur. Birkaç şiir hariç yüklü ve yoğun anlatımdan kaçınılmış, çocuk gerçekliği dikkate alınmış ve çocuğa göre bir anlatım tercih edilmiştir. Eserin yazılmasının üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmesine karşın, kullanılan dil ve anlatımın günümüz çocuklarının anlayabileceği seviyede olduğu söylenebilir. Zengin bir anlatım tekniği kullanılmıştır ve konu çeşitliliği fazladır. Şiirlerde işlenen konuya uygun bir söz varlığının kullanımı dikkat çekmektedir. Örneğin; *Münâcât*'ta geçen kelimelerle *Tilki ile Kurt* şiirinde kullanılan kelimeler farklıdır.

Eserde yer alan şiirlerde, sınırlı sayıda Arapça-Farsça kelime ve tamlama yer almaktadır.

O nûru gelib gitdi sanma, bütûn biz

Ona hâk-i pâyiz, ona hâk-i pâyiz (s. 2). (Na't)

Okur ve nefh-i rûh ider?

Kemâl-i şevk ile eder

Senâ Hüdâ-yı Ekberi (s. 36). (Bahar)

Misafir oldu bir sûfi saray-ı pâdişâhîye;

Vakit geldi, namaza durdu, dergâh-ı İlâhîye (s. 33). (Sûfi ile Oğlu)

Bir dilde kullanılan kelimeler, atasözleri, deyimler, terimler, ikilemeler söz varlığını oluşturur. Çocuklar için yazılan edebî eserler, Türkçenin anlatım gücünü yansıtır ve söz varlığını örnekendirir. Halkın tecrübelerini, hayata bakışını, duygu ve düşüncelerini yansıtan, az sözle çok şey anlatan atasözü ve deyimlerin çocuklara öğretilmesi dil eğitimi açısından oldukça önemlidir. *Çocukların Şiir Defteri*'nde *Eşek* adlı şiirde, "Deve kuşu gibi başını kuma gömmek" deyimini ve "Korkunun ecele faydası yoktur" atasözü; *Hayvan Şefkati* adlı şiirde "Önce can, sonra canan" atasözü; *Atmaca* adlı şiirde "Birlikten kuvvet doğar" ve "Ava giden avlanır" atasözü; *Allah İslah Etsin* adlı şiirde "Sabrın sonu selamettir" atasözü; *Tavşan ile Arslan* adlı şiirde "Keskin sirke küpüne zarar verir", "Eden bulur", "Öfkeyle kalkan zarla oturur", "Ummadığın taş baş yarar" ve "yüreği hop etmek" gibi birçok deyim ve atasözü örnekendirilmiştir.

Dil eğitimi için önemli olan eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerin varlığı, kelimeler arası nüansların kavratılmasında kolaylık sağlamaktadır. Şiirlerde, eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimeler bulunmaktadır.

Arş ileri, kalma geri.

Geri kalmaz gayret eri (s. 8). (Terakkî)

Kötülükler öyle baş başa,

Ateş verir kuru yaşa (s. 17). (Ocak Başı)

Yeşil, sarı, kızıl... Ağaçların ne hoş libâsı var!

Güzel değil midir cihan, güzel yüce libâsı var (s. 36-37). (Çayırılar)

Betimleyici şiirlerde genel olarak isim soylu kelimeler yer alırken, öyküleyici şiirlerde ise fiilimsilerin ağırlıkta olduğu kelimeler yer almaktadır. Şiirde, tekdüzeliğe düşmemek, akışı canlı tutmak için genellikle olumlu devrik cümlelere yer verilmiştir.

Uyandım ki seher vakti, açılmış gökyüzü; güyâ

Uyanmış uykudan âlem görüp bir korkulu rüyâ.

Görür yıldızları insan uyanmış varsa bunlardır,

Çekilmiş şimdi onlar da bırakmış gökleri تنها (s. 37). (Sabah)

İkilemeler, anlatımın daha etkili hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Şiirlerde, ikilemelere ve yansıma kelimelere yer verilmiştir. Şiirlerin genelinde kafiyeli yapılar kullanılmıştır.

Çıtır çıtır yan ey odun!

Alevlenip uzun uzun.

Kuru soğuk olur yağar

Buram buram sürekli kar;

Büyük küçük kızak kayar

Ocak başında der ne var (s. 17). (Ocak Başı)

Hem kaçan hem korkan avcı akıbet buldu eman;

Güç belâ, kan ter içinde, yorgun arğın attı can (s. 13). (Dişi Arslan)

Anlatım; şairin kendisine özgü bir tarzla duygu, düşünce ve hayallerini dile getirme biçimidir. Çocuklar için yazılmış eserlerde, anlatımda farklı bakış açılarının kullanılması, çocuğun okuma zevkini artıracak gibi kendi bakış açısının oluşmasına da yardımcı olacaktır (Yağın, Aytaş, 2003: 43). Aşkî, anlatımı tekdüzelikten kurtarmak, anlatıma renk ve akıcılık katmak için şiirlerinde farklı anlatım/üslup kullanmıştır. Yalvarma/yakarma şeklinde, övgüsel, betimsel, lirik, karşılıklı konuşma, hitabet, soyutsal ve öyküsel anlatım teknikleri kullanılmıştır (Demirel, 2010: 74). Öyküsel ve betimsel bir anlatımın yer aldığı şiirler çoğunluktadır.

Çocukların Şiir Defteri'nde Resim

Çocukların Şiir Defteri'nde 36 şiirden 10 tanesi resimlidir. Fakat *Dişi Arslan* ve *Tuzak* adlı şiirlerde ikişer tane resim kullanılmıştır. Eserde toplam 12 resim bulunmaktadır. Resimli olan şiirler şunlardır: *Bayrağımız*, *Taht-ı Revân*, *Dişi Arslan*, *Tuzak*, *İnsan ve Arslan*, *Eşek*, *Halka*, *Dumanlı Dağ*, *Kar* ve *Fırtına*'dır.

El çizimi olan resimler, siyah-beyazdır. Resimler; sade, açık, işlenen koyuya uygun, metni açıklayan, tamamlayan ve yorumlamaya yardımcı bir özellik taşımaktadır. Resimlerle ait olduğu metin aynı sayfada verilmiş, resim-metin uyumu sağlanarak bir bütünlük oluşturulmuştur.

Eserde, 12 resmin yanında kapağın iç ve dış yüzündeki kapak süslemeleri, metindeki ara süslemeler, şiirlerin bittiğini gösteren farklı şekillerden oluşan alt süslemeler ve metnin içeriğine uygun pedagojik çizimler yer almaktadır. Resimlerin çizerleri belirtilmemiştir.

Resim 1



ՀԻՔՄԵՏ - Hikmet - ٧٦

HİKMET - AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]

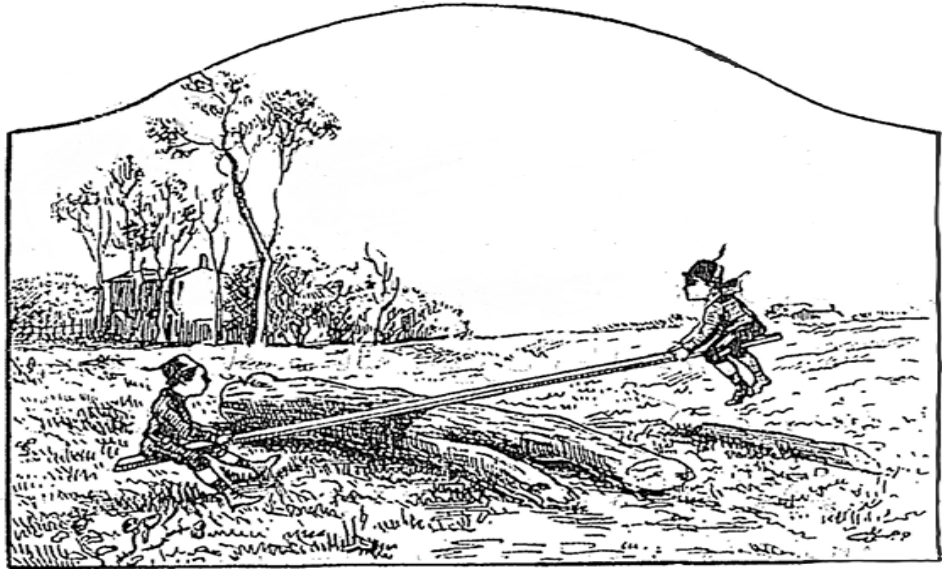
YÜNUS EMRE'DEN MEHMET ÂKİF'E ŞİİR ÖZEL SAYISI

YIL 7, ARALIK 2021

ISSN: 2458- 8636

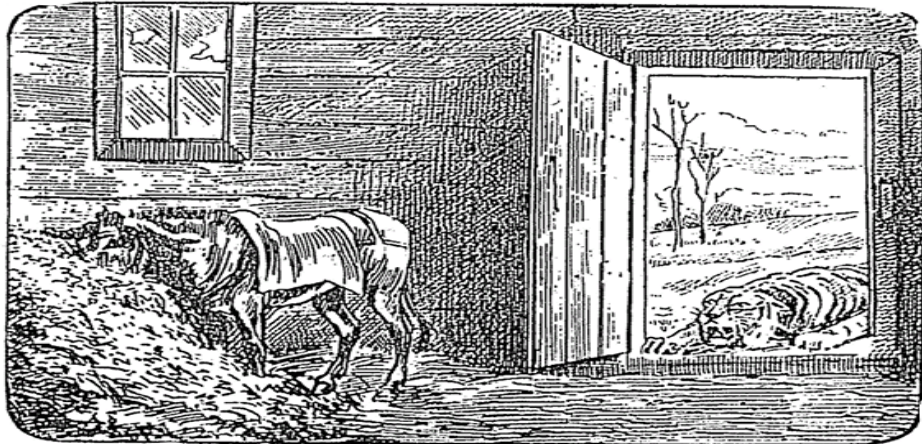
Halka adlı şiirde şair, çocuklardan el ele tutarak halka oluşturmalarını ve oyun oynamalarını istemiştir. Resimde, oyun oynayan çocukların yaşadığı mutluluk görselleştirilmiştir (Resim 1) (İbrahim Aşkî, 1333 : 24). Kullanılan resim açık, anlaşılır, içerikle uyumludur ve şiiri açıklayıcı, tamamlayıcı ve yorumlayıcı bir özelliğe sahiptir.

Resim 2



Taht-ı Revân adlı şiirde kullanılan resim (Resim 2) (İbrahim Aşkî, 1333: 9), açık, anlaşılır ve içerikle uyumludur. Şiirde, çocukların tahterevallide eğlenmeleri görselleştirilmiştir. Kullanılan resim, şiiri açıklayıcı, tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir.

Resim 3



հիկմետ - Hikmet - ٢٤

HİKMET - AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]

YÜNUS EMRE'DEN MEHMED ÂKİF'E ŞİİR ÖZEL SAYISI

YIL 7, ARALIK 2021

ISSN: 2458- 8636

Eşek adlı şiirdeki resimde (Resim 3) (İbrahim Aşkî, 1333: 21) anlatılanlar görselleştirilmiştir. Bir akşamüstü kırlarda otlayan eşeğin karşısına ansızın büyük bir arslanın çıkması, eşeğin ürküp birden samanlığa kaçması, arslanın kendisini göremeyeceğini düşünerek kafasını samana gömmesi ve sonrasında yaşananlar anlatılmıştır. Çocuk, resme baktığı zaman sözcüklere gerek kalmadan metni anlamlandırabilir. Şiir-resim uyumu sağlanmıştır. Şiirde verilmek istenen iletiye uygun, şiiri açıklayıcı, tamamlayıcı ve yorumlayıcı bir özelliğe sahip resim kullanılmıştır.

Sonuç olarak eserde; içeriği yansıtmayı, şiirleri aydınlatmayı ve sözcüklere ışık tutmayı bakımından başarılı olarak nitelendirebileceğimiz resimler yer almaktadır. Resimler, anlamsal ve görsel bir bütünlük oluşturmaktadır. Hitap ettiği yaş özellikleri ve çocuğa görelilik ilkelerine dikkat edilerek, estetik gelişimi destekleyecek nitelikte oluşturulmuştur. Resimler, çocukların sözcükleri tanımlarına ve söz varlıklarını geliştirmelerine yardımcı bir niteliğe sahiptir. *Çocukların Şiir Defteri*'nde yer alan resimler, eserin oluşturulduğu dönem göz önünde bulundurulduğunda dikkate değerdir.

Sonuç

Ülkemizde Tanzimat'la birlikte gelişmeye başlayan çocuk edebiyatının ilk şiir kitaplarından biri olan *Çocukların Şiir Defteri*, beş yıl içinde yazılan 36 şiirden oluşmaktadır. İlk şiir kitaplarının genel özelliği olan didaktik anlatımın, bu eserde de baskın bir anlatım tarzı olduğu görülmüştür. Şiirler, yazarın hayatından ve yaşadığı dönemden izler taşımaktadır. Şiirlerin konusu, din, ahlak, felsefe, metafizik, tabiat, nesnelere, insanlar ve hayvanlardan oluşmuştur. Eserdeki karakterlerin/kahramanların, insan, hayvan, tabiat, kozmik unsurlar, metafizik, nesnelere, soyut-somut varlıklardan oluştuğu ve fabl türündeki şiirlerin çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Şiirlerin; Allah, Peygamber, vatan, insan, tabiat ve hayvan sevgisi gibi konularda iletiler içerdiği, belli konularda çocuklara yol göstermeyi amaçlayan bir eser olduğu tespit edilmiştir.

Eserde, hem klasik edebiyat (gazel, mesnevi) hem halk edebiyatı (mani tarzı) hem de Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan serbest müstezat tarzında şiirlere yer verilmiştir. Hece ölçüsünün çoğunlukta olduğu şiirlerde az da olsa aruz ölçüsünün kullanıldığı, kafiye ve rediften yararlandığı görülmüştür. Sınırlı sayıda Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaya yer verilmiştir. Fakat yazıldığı dönem dikkate alınarak dilinin sade, anlaşılır, üslubunun zengin, konuların ise çeşitli olduğu belirlenmiştir. Şiirlerde; atasözleri, deyimler, ikilemeler, zıt ve eş anlamlı kelimeler kullanılmıştır. Şiirlerin, Türkçenin anlatım gücünü yansıtır ve söz varlığını örnekendirir nitelikte olduğu görülmüştür. Eserde; sade, açık, işlenen konuya uygun, metni açıklayan, tanımlayan, yorumlayan, zenginleştiren, anlamlandıran ve estetik gelişimi sağlayacak nitelikte olan pedagojik çizimlere yer verilmiştir. Resimlerin; metnin içeriğini yansıtmayı, metni aydınlatmayı, sözcüklere ışık tutmayı bakımından başarılı olduğu söylenebilir.

Son olarak; eserdeki şiirlerin çocuğa görelilik ilkesi doğrultusunda, yazıldığı dönemin şartları dikkate alınarak değerlendirilmiş, çocuk edebiyatı eserlerinde bulunması gereken özellikleri taşıdığı tespit edilmiştir. *Çocukların Şiir Defteri*'nin, çocukların eğitimine hizmet etmek ve çocukları edebiyatın, sanatın estetik değeriyle buluşturmak amacıyla yazılmış bir şiir kitabı olduğu görülmüştür.

Günümüzde çocuk edebiyatı yıllıkları ve çocuk edebiyatı kaynakçaları hazırlanırken, çocuklar için yazılmış ilk şiir kitaplarından biri olan *Çocukların Şiir Defteri*'ne ve İbrahim Aşkî'ye değinilmemiştir. Eğitime adanmış bir ömrü, edebiyatla geçirilen bir yaşamı, ülkesinin gelişmesi için harcanmış bir hayatı görmezden gelmek gibi bir lüksümüz olmamalıdır. Yapılması gereken tarihimizdeki bu kişilere hak ettiği değerin verilmesidir.

Kaynakça

- Ali Nusret. (1328a), Edebîyât-ı Etfâl -1. *Makalât-ı Tarihiyye ve Edebiyye*, Tanin Matbaası, İstanbul, 77-78.
- Ali Nusret. (1328b), Edebîyat-ı Etfâl-2. *Makalât-ı Tarihiyye ve Edebiyye*, Tanin Matbaası, İstanbul, 89-99.
- Bargut, Şemsi. (t.y.), *Bir Plesisor'un Bahriye Anıları*. y.y.
- Çıkla, Selçuk. (2005), Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler, *Hece (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı)*, C 9, S 104-105, s. 89-107.
- Demirel, Şener. (2010), *İbrahim Aşkî [Tanık] ve Çocukların Şiir Defteri*, Medipres Yayınları, Malatya.
- Dilidüzgün, Selahattin. (2018), *Çağdaş Çocuk Yazını*, Tudem Yayınları, Ankara.
- İbrahim Aşkî. (1332), *İngilizceden Tercüme Numûneleri*, İkdâm Matbaası, İstanbul.
- İbrahim Aşkî. (1333), *Çocukların Şiir Defteri*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, Ayyıldız Kütüphanesi, İstanbul.
- İbrahim Aşkî. (1340), *Mekteb-i Bahriye Edebiyat Dersi Hülâsaları*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul.
- Kıbrıs, İbrahim. (2010), *Çocuk Edebiyatı*, Kök Yayıncılık, Ankara.
- Maclean, James. A. ve Dewey, John. (1928). *Adedin Ruhîyatı ve Hesap Usullerine Tatbiki*, (Çev. İbrahim Aşkî), Devlet Matbaası, İstanbul.
- Satı [el-Husrî]. (1325), Şiir ve Mûsikî. *Tedrisât-ı İbtidâiye Mecmuası*, C 1, S 1, s. 32-38.
- Satı [el-Husrî]. (1328), (Ali Ulvi) *Çocuklarımıza Neşideler*, Tanin Matbaası, İstanbul, s. 3-9.
- Sever, Sedat. (2003), *Çocuk ve Edebiyat*, Kök Yayıncılık, Ankara.
- Todhunter, Isaac. (1916). *İlm-i Cebir* (1. Kısım), (Çev. İbrahim Aşkî ve Ahmed Tefvik). Karabet Matbaası, İstanbul.

Yalçın, Alemdar ve Aytaş, Gıyasettin. (2003), *Çocuk Edebiyatı* (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.

Yücebaş, Hilmi. (1959), *Bütün Cepheleriyle Teyfik Fikret: Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul.